

Klasik Fıkıh Eserlerinde Niyetin Talâka Etkisi*

Ramazan ARAZ

Dr. Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
PhD student; Karabuk University, Institute of Graduate Programs,
Department of Basic Islamic Sciences
Karabuk/Turkey
2038232024@ogrenci.karabuk.edu.tr
orcid.org/0000-0002-6818-8914

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 03 Haziran / June 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı/ Issue: 20 Sayfa /Page: 429-457

Atıf / Cite as: Araz, Ramazan. “Klasik Fıkıh Eserlerinde Niyetin Talâka Etkisi [The Impact of Intention on Divorce in Classical Jurisprudential Works]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 20 (June 2023): 429-457

<https://doi.org/10.18498/amailad.1262288>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>.

* Bu makale 2021 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Sabri Erturhan danışmanlığında tamamlanan *Fıkhi Açından Kinayeli (Kinai) Lafızların Tasarruflara Etkisi* adlı yüksek lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

The Impact of Intention on Divorce in Classical Jurisprudential Works

Abstract

The impact of intention on divorce, its feature and its number in classical jurisprudential works is approached from different perspectives. The explicit or allusive usage of divorce words directly affects three aforesaid issues. While there are exceptions among *madhhabs*, intention is generally not considered legal judgement in explicit divorce words, but it is taken into account as religious judgement under certain conditions. It is widely accepted among *madhhabs* that divorcing a wife who has sexual intercourse with her husband through explicit words is a revocable divorce. However, there are some disagreements regarding the legal consequences of using such words without intending divorce. As for the number of divorces resulting from explicit words, intention is generally considered with exceptions and some certain details.

The impact of intention in divorce through allusive words has been subject to a considerable disagreement among *madhhabs*. Fuqahā see the marriage contract as an agreement through which husband has the legitimate right to benefit from his wife. Husband can immediately annul this right if he wishes based on a general principle that "a person can dispose of his property rights as he wishes. When we analyze divorce as an annulment transaction, divorces through explicit terms before sexual intercourse or through *mukhāla 'a* are considered irrevocable and consequently, immediate termination occurs between spouses, which is in line with this general principle. Nonetheless, it is established by textual evidence that divorce through *ṭalāq* word after sexual intercourse is revocable. Considering that revocable divorce grants some certain rights such as husband's ability to return to his wife without a new contract, it appears to contradict this general principle. If we look at this issue from the viewpoint of the divorces through allusive words many of which imply *baynūna*, it becomes apparent that there is both a general principle that can be applied to these words and a textual evidence. More clearly, if these words are compared to the general principle, they should be considered revocable divorces, whereas if they are compared to the textual evidence, they should be considered irrevocable divorces. Some jurists have evaluated divorce through explicit word according to its number and have compared allusive words to the general principle rather than *ṭalāq* word. Some jurists have depended on the textual evidence and compared allusive words to *ṭalāq* word. Some scholars have taken a different approach by increasing the number of divorces to three to resolve this contradiction. Therefore, intention only serves the function of expressing the ambiguity in divorces through allusive words, and the features of divorce are determined by the meanings of the words themselves. The consideration of

intention in determining the number of divorces is a highly detailed and disputed issue. Intention also plays a significant role in *mukhāla 'a* through allusive words. This study relies on classical sources by considering the authoritative views of the four schools and the Zahiri school. It briefly addresses the divorce words and their types mentioned in classical works and attempts to illustrate the impact of intention on divorce, its attributes, and number through examples. Moreover, it aims to correct some certain misconceptions that have become prevalent regarding the features of divorce through allusive words in recent works on Islamic Family Law.

Keywords: Fiqh, Divorce, *Mukhāla 'a*, Intention, Allusion.

Klasik Fıkıh Eserlerinde Niyetin Talâka Etkisi

Öz

Gerek klasik mezhepler arasında gerekse bu mezheplerin kendi içinde niyetin talâka etkisi çeşitli açılardan tartışmalara konu olmaktadır. Bu ihtilafların başında niyetin hangi şartlarda talâka etki edeceği ve bu talâkın sıfatının ne olacağı meselesi gelmektedir. Diğer bir ihtilaf konusu da niyetin talâkın sayısına hangi şartlarda ve ne şekilde etki edeceği ile ilgilidir.

Talâk manasında kullanılan lafızların sarıh veya kinâyeli olması, zikri geçen üç ihtilaflı meseleye doğrudan etki etmektedir. Mezhepler arasında istisnaları bulunmakla beraber, genel olarak niyet sarıh talâk lafızlarında kazâen itibara alınmazken belli şartlarda diyâneten itibara alınmaktadır. Zifafta bulunulmuş zevce-lerin sarıh lafızlarla boşandığında gerçekleşen talâkın ric'î sıfatlı olacağı mezhepler arasında genel kabul görmüştür. Bununla beraber talâkı niyet etmeden kullanılan bu ifadelerin fıkhi sonuçları hakkında bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Sarıh lafızlarla vaki olan talâkın adedinde ise niyet, istisnalar ve bazı ayrıntılar olmakla beraber genel olarak itibara alınmaktadır.

Kinâyeli lafızlar kullanılarak yapılan talâkta niyetin etkisi mezhepler arasında oldukça fazla ihtilafa konu olmuştur. Fıkıh alimleri evlilik akdini kocanın, karısından meşru ölçüde istifade etme hakkına malik olduğu bir akit olarak görmektedir. 'Kişi sahip olduğu bir hak mülkiyeti üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilir' genel kaidesine göre koca sahip olduğu bu hakkı isterse derhal ıskat edebilir. Bir ıskat tasarrufu olarak talâkı incelemeye aldığımızda; zifaftan önce veya muhâlea yoluyla sarıh lafızlarla gerçekleşen talâkın bâin olması ve bu sebeple eşler arasında derhal beynûnetin gerçekleşmesi bu genel kaideye mutabıktır. Bununla beraber zifaftan sonra talâk lafzıyla yapılan talâkın ric'î olması nass ile sabittir. Ric'î talâkta kocanın karısına tekrar nikah akdine gerek olmaksızın geri

dönmesi gibi bazı hakların sağlandığı dikkate alındığında bunun söz konusu genel kıyasa muhalif olarak vaz' edildiği gözükmektedir. Bu meseleye birçok beynûnet manası taşıyan kinâyeli lafızlarla yapılan boşama açısından bakıldığında, bu lafızların kendisine kıyas edilebileceği bir genel kaidenin bir de nassın olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bu lafızlar genel kaideye kıyas edilirse bâin talâk, nassa kıyas edilirse ric'î talâk olması gerekecektir. Fıkhî hükümlerde tutarlılık adına bu tenakuzun belli bir usûl dahilinde açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunu açıklığa kavuşturmak adına bazı fıkıh alimleri talâk lafzıyla yapılan boşamayı kendi miktarınca takdir etmişler ve kinâyeli lafızları talâk lafzına kıyas etmeyerek genel kaideye kıyas etmişlerdir. Bu ictihatta nass sebebiyle istihsanın ön plana çıktığı gözükmektedir. Bazı fıkıh alimleri ise nassı esas alarak kinâyeli lafızları talâk lafzına kıyas etmişlerdir. Birinci durumda bâin talâk söz konusu olurken ikinci durumda ric'î talâk vaki olmaktadır. Bazı alimler ise daha farklı bir metod uygulayarak talâk sayısını üçe çıkartarak bu tenakuzu giderme yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla kinâyeli lafızlarla yapılan boşamada niyetin, yalnızca söylenen sözdeki mahallin kapalılığını izhar etme fonksiyonu bulunmaktadır; talâkın sıfatını lafızların kendi manaları belirlemektedir. Talâk sayısında ise niyetin hangi durumlarda itibara alınması gerekeceği oldukça ayrıntı ve ihtilaf içeren bir konudur.

Talâkta olduğu gibi muhâleada da kinâyeli lafızlar niyetin etkin olduğu mahaldir. Ancak muhâleada talâk hakkını zevceye veren kocanın kullandığı lafızlar ve kocanın niyetinin, talâk hakkını elde eden zevcenin kullandığı lafızlar ve zevcenin niyetinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma özellikle klasik fıkıh kaynaklarından istifade edilerek, dört mezhep ve Zahirî mezhebinin muteber görüşleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada genel anlamda klasik fıkıh eserlerinde geçen talâk lafızlarının ve çeşitlerinin neler olduğuna kısaca değinilmiş olup; niyetin talâka, talâkın sıfatına veya sayısına nasıl etki ettiği örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca son dönemlerde İslam Aile Hukuku alanında kaleme alınmış eserlerde kinâyeli lafızlarla gerçekleşen talâkın sıfatı hakkında yaygınlaşan bazı yanlış kanaatlerin düzeltilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Talâk, Muhâlea, Niyet, Kinâye

Giriş

İslam aile hukukunda talâk konusu oldukça ihtilafli konudur. Bu ihtilafın önemli bir bölümü talâkın gerçekleştiği lafızlarla alakalıdır. Şöyle ki lafızlarda zamanla anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam

kayması gibi değişimler söz konusu olabilmektedir.¹ Herhangi bir lafzın mana değişimlerine uğradığı dönemlerde, bazen söylenen bir sözün hangi manaya delalet ettiği kapalı kalmaktadır. Bununla beraber *kelâmın i'mâli ihmâlinden evlâdır*² genel kaidesine istinaden fıkıh alimleri mümkün olduğunca bu tarz sözlerin fıkhi sonuç doğuracağını savunmuşlardır. Kapalılığın izalesi için ise genel olarak çeşitli karinelere veya sözü söyleyen kişinin niyetine itibar etmişlerdir. Bu konuda her bir mezhebin birbirinden farklı kendine has öncülleri ve şer'î dedillerden hüküm istintac edilen usûl sistematiği bulunabilmektedir. Ayrıca verilen hükümler diyânî ve kazaî olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Lafızların anlamlarında zamanla değişimlerin olabilmesi ve/veya bölgelere göre (örfi) farklı manalarda kullanılabilmesi sebebiyle verilecek fetvanın değişebileceği kaçınılmaz olacağından, verilecek hükümde hangi esaslar üzerine temerküz edilmesi gerektiği önemli bir husus olmaktadır. Özellikle bu diyânî açıdan daha elzem bir durumdur.

Modern dönemde aile hukuku üzerine yapılan çalışmalarda genelde eklektik sistem hâkimdir. Buna da bağlı olarak mezheplerin kendi içindeki tutarlılığı kapsam dışı bırakılarak günümüz şartlarının merkeze alındığı maslahatçı tercihler yapıldığı gözlemlenmektedir. Bunun artı ve eksilerinin neler olduğu ayrı bir konu olmakla beraber burada dikkat çekilmek husus *talâk* konusu üzerine yapılan bazı akademik çalışmalarda bir takım eksik veya hatalı genellemelerin yapılıyor olabilmektedir. Bu eserler kaynak alınarak yapılan yeni çalışmalarda da mevcut durum istikrar kazanmaktadır. Örneğin, bazı çalışmalarda kinâyeli lafızlarla vaki olan talâkın Hanefi mezhebine göre bâin, diğer üç mezhebe göre ise ric'i talâk olduğu ifade edilmektedir.³ Bu genel değerlendirme bazı klasik eserlerde de geç-

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015), 3/213-216.

² Mecelle 60. Madde. Bk. Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkam şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (Beyrüt: Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1439/2018), 1/54-55.

³ Örnek olarak bk. Vehbe b. Mustafâ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü* (Dimaşk: Dâru'l-fıkr, ts.), 1/221; H. İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar, 2019), 243 (Aynı müellif te'lif etmiş olduğu DİA "Talâk" maddesinde de benzer ifadeyi kullanmıştır. Bk. H. İbrahim Acar, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/498); Halime Korkut, *İslâm Aile Hukukunda Boşama ve Boşama*

mektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunu ilk olarak ifade eden Hanefî fıkıh âlimi Ali el-Kârî'dir (öl. 1014/1605).⁴ Bazı çalışmalarda kinâyeli lafızlarla vuku bulan talâkın Hanefîlere göre bâin Şafiî ve Hanbeli mezhebine göre ric'î talâk olduğu şeklinde bilgi verilmekle, Maliki mezhebi görüşüne yer verilmemektedir.⁵ Bazı çalışmalarda ise kapsamın genişletmek adına konu sadece ya sadece Hanefî mezhebi özelinde ele alınmakta ya da kısmen Şafiî mezhebiyle kıyaslama yapılmakta, diğer mezheplere ait bir bilgiye yer verilmemektedir.⁶ Bir diğer husus olarak kısmen doğru olsa da ayrıntıya inildiğinde diyânî açıdan pek tutarlı olmayan *sarih lafızlarla yapılan talâkın niyete itibar edilmeksizin vuku bulması* gibi bir takım genellemelerin yaygınlık kazandığı da söylenebilir.

İfade edilen gerekçelere binaen *niyetin* talâka, talâkın sıfatına ve sayısına etkisini detaylı şekilde ortaya koyan, ileri çalışmalar yapacak olan kişilere konuyu bütünlüklü şekilde tefakkuh etmelerini kolaylaştıracak müstakil bir çalışmanın hazırlanmasına gerek duyulmuştur.

Bu çalışmada -İslam aile hukuku alanında yapılan son dönem çalışmalardan ziyade- mezheplerin klasik eserlerinden istifade edilecektir. Böyle bir yönteme başvurulmasının sebebi fıkıh âlimlerinin benimsediği görüşlerin arka planında yer alan usûlün (metodun) tespit edilmesi ve bu sayede mezhepler arasında karşılaştırma yapma imkânı elde etmektir. Bu nedenle zaman zaman bazı klasik usûl-i fıkıh eserlerinden de istifade edilecektir. Talâkta kullanılan lafızların neler olduğuna kısaca değinilerek;

İradesinin Kullanım Şekilleri (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 32; M. Fatih Turan, "Hanefîlerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bâin Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 431.

⁴ Bk. Alî el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâyê fi şerhi kitâbi'n-nükâye* (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2009), 2/251.

⁵ Örnek olarak bk. Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet yayınları, 1999), 89-91; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 203-206; Sabri Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018), 102;

⁶ Örnek olarak bk. İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 28-30; Serap Erarslan, *Bir Mecliste Verilen Üç Talâkın İslâm Hukuku Açısından Tahlili* (Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 16-21; Fatih Yakar, "İslâm Hukukunda Ağırlaştırılmış Lafız ve Kinâyeli Lafızlarla Gerçekleştirilen Talâka Dair Bir İnceleme", *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları -I-*, (2019), 132-142.

niyetin talâka, talâkın sıfatına veya sayısına nasıl etki ettiği örneklerle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Türkçe talâk lafızlarında niyetin etkisine *Hanefi Mezhebi* başlığı altında ayrıca değinilecektir. Bununla beraber talâk bahsiyle iç içe olması sebebiyle hul'bahsine de kısaca değinilecektir. Aynı bir çalışmayı gerektirecek derinlikte mevzular içermesi nedeniyle *yazı vasıtasıyla talâk ve dilsizin işaretiyle talâk* konularına bu çalışmada yer verilmeyecektir.

1.Kavramsal Çerçeve

Lügat manası itibariyle 'serbest bırakmak, bağını çözmek, bağından kurtulmak, serbest kalmak' gibi manalara gelen talâk kelimesi⁷ fıkıh terimi olarak 'nikâh akdini talâka mahsus/özel lafızlarla belli bir süreye bağlı olarak veya derhal ortadan kaldırmak' manasındadır.⁸ Türkçede talâk karşılığı sarîh lafız olarak 'boşama ve boşanma' kelimeleri kullanılmaktadır.⁹ Boşamayı gerçekleştiren kocaya/erkeğe 'mutallik', boşanan kadına ise 'mutallâka' denir.¹⁰

Talâkın meşruiyeti Kitap,¹¹ sünnet¹² ve icmâ' ile sabittir.¹³ Fıkıh âlimleri talâk lafızlarını iki grupta ele almaktadır; *sarîh lafızlar* ve *kinâyeli lafızlar*. Bir fıkıh terimi olarak *sarîh* isti'mal cihetiyle (kullanım yönünden) manası açık olan lafız demektir.¹⁴ *Kinâye* ise sarîhin zıddı olup, manası kapalı olan ve kendisinden murad edilen mananın anlaşılması için harici bir karineye ihtiyaç duyulan lafız¹⁵ olarak tarif edilir.¹⁶ Kinâyeli lafızlarla talâkın

⁷ Necmuddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *Tilbetu't-talebe fi'l-istilâhâtî'l-fıkhiyye* (Beyrût: Dâru'n-nefaes, 1436/2015), 144.

⁸ Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-muhtâr* (Beyrût: Dâru'l-alkam, ts.), 2/150; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 2/175; Acar, "Talâk", 39/496.

⁹ Bilmen, *Istilâhât*, 2/175; Acar, "Talâk", 39/496.

¹⁰ Bilmen, *Istilâhât*, 2/176-177.

¹¹ el-Bakara 2/228-232, 236-237, 241; et-Talâk 65/1-2.

¹² Buhârî, "Talâk", 1-4

¹³ Acar, "Talâk", 39/496.

¹⁴ Mehmet b. Ferâmuz b. Alî Molla Hüsrev, *Mir'âtu'l-usûl fi şerhi Mirkâtu'l-vusûl* (Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 152.

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, thk. Ebû'l-vefa el-Afgânî (Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 1/187.

¹⁶ Mezheplerdeki uygulamaya bakıldığında, kendileriyle talâkın vaki olması konusunda bir kısım kinâyeli lafızların sarîh lafızlardan bile daha etkili/açık olduğu görülmektedir.

meşruiyeti hadisle sabittir: Hz. Peygamber'in (s.a.s), Bintü'l-Cevn'i (r.a) kinâyeli lafız olan 'ailene katıl' (الحقي بأهلك) lafzıyla¹⁷ ve Sahabîlerden Rukâne b. Ebî Yezîd'in (r.a) karısını bir çeşit kinâyeli lafız olan 'bette' (بنت) lafzıyla boşadığı rivayet edilmektedir.¹⁸

Mezhepler arasında sarîh ve kinâyeli lafızlarla talâkın vuku bulmasına yönelik herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Buna rağmen talâkta, talâkın cinsinde ve talâkın âdetinde niyetin itibara alınıp alınmaması gibi meselelerde her mezhebin kendine has farklı görüşleri bulunmaktadır.

2.Niyetin Talâka Etkisi

Hukuki anlamda muameleden/tasarruftan söz edebilmek için, *bir şeyin yapılmasına ilişkin iradenin sözle ifade edilmesi -veya yazı ve dilsizin işareti gibi söz yerini tutan şeylerle dışarıya yansıtılması-* manasına gelen 'irade beyânı'na ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁹ Peygamber Efendimizin (s.a.s) "Üç şeyin ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir; nikâh, talâk, i'tak (bazı rivayetlerde ric'at)."²⁰ hadisinin işaretinden anlaşıldığı üzere aile hukukunda tasarruflarda kullanılan sîgalar müeyyideleri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca 'Ameller niyetlere göredir.'²¹ hadisinin sarîh ifadesinden anlaşıldığı gibi İslam dininde *niyet* son derece önemlidir. Fıkî mezhepler lafız/sîga-niyet ilişkisini tutarlı/sistemik bir şekilde ayrıntılı şekilde ortaya koymaya çalışmışlardır. Ayrıntıların daha iyi tahlili açısından bu konunun her bir mezhep özelinde müstakil başlıklar altında ele alınacaktır.

Bu durum talâk sayıları için de geçerlidir. Bu çalışmada bu ayrıntılar *talâk* özelinde/bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca -bu meselenin/tenakuzun daha iyi anlaşılması adına- fıkıh usulünde kinâyenin kapsamıyla alakalı detaylı bir tahlil için bk. Ramazan Araz, "Hanefî Mezhebi Literatüründe Kinâye ve Mecâzla İlişkisi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2020), 256, vd.

¹⁷ Buhârî, "Talâk", 3; Aynı babda bir diğer hadiste Peygamber Efendimiz'in (s.a.s) Ümeyye binti Şerâhîl'i (r.a) 'ailene katıl' (الحقي بأهلك) lafzıyla boşadığı rivayet edilmektedir.

¹⁸ " أن ركائة بن عبد يزيد طلق امرأته سهيمة البتة فأخبر النبي -صلى الله عليه وسلم- بذلك وقال والله ما أردت إلا واحدة. فقال رسول الله -صلى الله عليه وسلم- « والله ما أردت إلا واحدة ». فقال ركائة والله ما أردت إلا واحدة. فردها إليه رسول الله..." Ebû Dâvûd, "Talâk", 14

¹⁹ H. Yunus Apaydın, "İrâde Beyânı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/ 387.

²⁰ Ebû Dâvûd, "Talâk", 9; Tirmizî, "Talâk", 9; Bu hadise bağlı fıkî ihtilaflar için bk. H. Yunus Apaydın, "Hezl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/ 308.

²¹ Buhari, Bedü'l-vahy, 1

2.1. Hanefî Mezhebi

Hanefîlere göre talâk için şer'î hakikat olan 'talâk' (الطلاق) lafzı *talâk/boşama* manasında sarîh lafızdır. Bu lafızdan müştak birçok lafız sarîh lafızlar içerisine dâhil edilmiş olup, niyete ve herhangi bir karineye itibar edilmeksizin kazâen talâkın gerçekleşeceği ifade edilmiştir.²² Ancak -sarîh lafızlar başka manalara ihtimali ise- kocanın başka manayı kastettiği şeklindeki ifadesi diyâneten kabul edilir.²³ Bu lafızlardan bir kısmıyla birden fazla talâka niyet edilse dahi yalnızca bir ric'î talâk²⁴ gerçekleşir. 'Enti tâlik' (أنت طالق), 'enti mutallaka' (أنت مطلقة), 'tallaktuki' (طلقتك) gibi lafızlar bu sınıftandır. Bir kısım sarîh lafızlarda ise üç talâka veya üçten fazla talâka niyet edilirse üç talâk gerçekleşir. Örneğin, 'Enti et-tâlik' (أنت الطالق), 'enti tâlikun et-talâka' (أنت طالق الطلاق) ve 'enti tâlikun talâkan' (أنت طالق طلاقا) lafızları bu gruba girmektedir. Bu örneklerde lafızlar mastar halinde kullanıldığından ism-i cins olması hasebiyle umuma ve/veya bire (en aza) ihtimallidir. Hanefîlere göre mastar mutlak olarak kullanıldığında en aza hamledilir. Çünkü bu kesinlik içerir; daha fazlasında ise şüphe vardır. Üç talâka niyet edildiğinde şüphe ortadan kalkacağı için üç talâk vaki olur. İki talâka niyet edilmesi halinde niyet itibara alınmaz. Bunun gerekçesi *iki* sayısının cinse şamil olmaması üç sayısının ise cinse şamil olmasıdır. Başka bir ifadeyle, talâkın cinsine şamil olan bir lafızla, niyetle beraber talâkın bütün sayıları ifade edilmiş olur. Ancak İmam Züfer (öl. 158/775) ikiye niyetin muteber olduğu görüşündedir.²⁵

Hanefî mezhebi eserlerinde niyetin itibara alınıp alınmamasıyla ilgili bahisler daha çok kinâyeli lafızlar babı/konusu içerisinde geçmektedir. Bu lafızlar her ne kadar ilk dönemlerde *kinâyeli lafızlar* olarak isimlendirilmemiş olsalar da daha sonraki dönemlerde bu şekilde isimlendirilmesi yaygınlık kazanmıştır. Muhammed eş-Şeybanî (öl. 189/805) *el-Asl* adlı eserinde, bu lafızları "Tâlaka Benzer Lafızlarla Ayrılığın Gerçekleştiği Du-

²² Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/156.

²³ Molla Hüsrev, *Mir'âtu'l-usûl*, 152.

²⁴ Yeni bir nikah akdine gerek duyulmaksızın kocaya, eşine dönme hakkı tanıyan talâk çeşididir. Ric'î talâk Kitap ve sünnetle sabittir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/156.

²⁵ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/156; Alî el-Kârî, *Fethu bâbi'l-Înâye*, 2/236-239.

rumlar” babı içerisinde ele almıştır. Şeybanî bir kısım talâk lafızlarını şartların değişmesine bağlı olarak şer’î sonuçları açısından sınıflandırmış, daha sonra ‘*talâkta kullanılan lafızların talâk manası içerip içermemesi açısından değerlendirilip ona göre hüküm verilmesi gerektiğini*’ söyleyerek genel bir kaide ortaya koymuştur.²⁶ Zikretmiş olduğu bu lafızlar daha sonraki Hanefî eserlerinde *kinâyeli lafızlar* adı altında ele alınmıştır.

Lafızların yapıları itibariyle bölge ve zamana göre manalarının değişebilmesi mümkündür. Bu nedenle hangi lafızların talâkta kullanıldığını tespit etmek tam anlamıyla mümkün değildir. Bununla beraber fıkıh kitaplarında zikri geçen belli başlı kinâyeli lafızlara ‘bâin’ (بائن), ‘haliyye’ (خالية), ‘huluv’ (خلو), ‘beriyye’ (برية), ‘harâm’ (حرام), ‘bette’ (بته), ‘işin senin elinde’ (أمرك بيدك), ‘seç’ (اختاري), ‘say’ (اعتدي), ‘rahmini temizle’ (استبرئي رحمك), ‘yolunu serbest bıraktım’ (خليت سبيلك او سرحتك), ‘ipin boynunda’ (حبلك على غاربك), ‘senden ayrıldım’ (فارتكت), ‘seni azlettim’ (خالعتك), ‘benim için sana yol yok’ (لا سبيل لي عليك), ‘sana malik değilim’ (لا ملك لي عليك), ‘uzaklaş’ (اغربي), ‘sen birsin’ (أنت واحدة), ‘taşın’ (انتقلي) ve ‘kendini setret’ (استتري) lafızları örnek verilebilir.²⁷ İbn Âbidîn (öl. 1307/1889) kendi zamanında kinâyeli talâk lafızların sayısının elli beşten fazla olduğunu ifade etmektedir.²⁸

Hanefî mezhebinde kinâyeli talâk lafızları kocanın talâka niyet edip etmemesi, talâkla beraber sayıya niyet edip etmemesi, sözün söylendiği anda gazap halinin olup olmaması veya o anda sözün talâk için söylendiğine delalet edecek *talâkı müzakere halinin* olup olmaması açısından tasnif edilmektedir. ‘İşin senin elinde’, ‘seç’, ‘say’, ‘rahmini temizle’ ve ‘sen birsin’ sözlerinde kocanın, talâkı kastetmediği şeklindeki beyânı tasdik olunur. Çünkü bu lafızlar hakaret, küçümseme veya kendinden uzaklaştırmaya ihtimali bulunan lafızlardır. Ancak kızgınlık, tartışma, kavga halle-

²⁶ Bu lafızlara أنت مني، أنت مني خلية، أنت مني بائن، أنت محرمة علي، حرمتك، كل حلال علي حرام، أنت علي حرام، أنت علي حرام لافızları örnek verilebilir. Bk. Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynuhalın (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1433/2012), 4/451-459; Krş: Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertîbi’s-şerâi’*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Daru’l-kütübîl-ilmiyye, 2010), 4/236-238.

²⁷ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 4/236-238.

²⁸ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dimeşki İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr âlâ’d-Durri’l-muhtâr*, thk. Abdulmecîd Ta’me Halebî (Beyrût: Dâru’l-ma’rife, 1436/2015), 4/514.

rinde veya talâkı müzakere hâlinde hâlin delaletine istinaden talâkın kastedildiği kesinlik kazanacağından, niyete bakılmaksızın kazaen bir bâin talâk gerçekleşir.²⁹ ‘Haliyye’, ‘berîe’, ‘bette’, ‘bâin’ ve ‘harâm’ lafızları kızgınlık, kavga gibi hallerde söylene dahi kocanın talâk niyetiyle söylemediği şeklindeki ifadesi tasdik edilir. Çünkü bu lafızlar tahkir, hakaret, küçümseme vs. için söylenebilen lafızlardır. Ancak talâkı müzakere hâlinde kocanın niyeti hakkındaki beyanına bakılmaksızın kazaen bir talâk gerçekleşir.³⁰ Ebû Yûsuf ‘benim için sana yol yok’ (لا سبيل لي عليك), ‘senden ayrıldım’ (فارتك), ‘sana malik değilim’ (لا ملك لي عليك), ‘yolunu serbest bıraktım’ (خليت سبيلك) ve ‘benden ayrıldın’ (بنت مني) lafızlarını da bu gruba dâhil etmiştir.³¹ Diğer kinâyeli lafızlarda ise yalnızca niyet esas alınır, hâlin delaletine itibar edilmez.³² Hâlin delaletine bağlı olarak kazaen talâkın gerçekleşeceği bütün kinâyeli lafızlarda kocanın, *talâkı kastetmediği* şeklindeki sözü diyâneten tasdik olunur.³³

Hanefilere göre talâk manası taşımayan herhangi bir lafızla niyet olsa dahi talâk gerçekleşmez.³⁴ Bununla beraber bazı lafızların talâk niyetiyle söylenmesi durumunda talâkın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinde ihtilaf vardır. Örneğin, talâk kastıyla koca ‘benim karım yok’ demiş olsa Ebû Hanîfe’ye göre bu sözle talâk vaki olur; Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybanî’ye göre bu ifade yalan haber olarak addedilir ve talâk gerçekleşmez.³⁵ Talâk niyetiyle ‘git ve elbise al’ gibi talâk manası taşıyan bir sözle bu manayı taşımayan başka bir söz arka arkaya söylenmiş olsa Ebû

²⁹ Ahmed b. Alî Ebû Bekr er-Râzî el-Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, thk. Sâid Bekdâş v.dğr. (b.y.: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye – Dâru's-sirâc, 1431/2010), 5/58; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/239.

³⁰ *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*'nde 109. Maddede, kinâyeli lafızlarla talâk konusunda yalnızca niyetin esas alınması gerekeceğini belirtilerek Şâfiî mezhebinin görüşü benimsenmiştir. Bk. Heyet, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, haz. Orhan Çeker (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 1016), 49, 97.

³¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/240.

³² Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 5/58-59; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/240; Abdurrahman b. Muhammed b. Süleymân Şeyhzâde Dâmâd, *Mecmau'l-enhur*, thk. Muhammed Hasan Talu (İstanbul: Mektebetü't-terekke, 1436/2010), 2/155.

³³ Dâmâd, *Mecmau'l-enhur*, 2/155.

³⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/242.

³⁵ Şeybânî, *el-Asl*, 4/456; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/249.

Yûsuf'a göre bu ifade bir sözmüş gibi değerlendirilir ve bu haliyle talâk manası taşımadığından dolayı talâk gerçekleşmez. İmam Züfer'e göre bu söz tefrik edilerek iki kısma ayrılır; ilk kısmıyla talâk gerçekleşir, diğer kısım ise geçersiz olur.³⁶

Herhangi bir kinâyeli lafız talâk niyetiyle söylendiği durumda ayrıca üç talâka da niyet edilmiş olsa üç talâk vaki olur. Bu lafızlardan 'say' (اعتدي), 'sen birsin' (أنت واحدة), 'rahmini temizle' (استبرئي رحمك) ve 'seç' (اختاري) lafızları istisna edilmiştir. Bu lafızların ilk üçü talâk niyetiyle söylene dahi bir ric'î talâk gerçekleşir. Bu lafızların istisna edilmesinin gerekçeleri şu şekilde ifade edilmektedir: Hz. Peygamber'in (s.a.s) Sevde binti Zem'a (r.a) adlı zevcesini (öl. 23/644) 'say' lafzıyla boşadığı ve daha sonra rücu ettiği rivayet edilmektedir.³⁷ Yine bu lafzın beynûnet manası taşıması bir diğer neden olarak zikredilmektedir. 'Rahmini temizle' lafzı da mana itibariyle 'say' lafzı gibidir. 'Sen birsin' (أنت واحدة) lafzındaki 'واحدة' kelimesi hazf edilmiş mastara (طلاقة) sıfat olarak söylendiği kabul edilerek bu haliyle birden başka talâka ve beynûnete ihtimali olmadığından diğer lafızlardan istisna edilmiştir. Bu sebeple zikri geçen üç lafızla diğer kinâyeli lafızlardan istisna olarak ric'î talâk gerçekleşir. İstisna edilen lafızlardan dördüncüsü olan 'seç' lafzı ise kocanın iktidarsız/innîn veya mecbub (avret mahalli kesik) olması gibi nedenlerden dolayı kadına yöneltilen seçme hakkı manası taşıması sebebiyle kıyasen talâk manasında kullanıldığı kabul edilmiştir. Bu gerekçeyle birden fazla talâka ihtimali yoktur. Dolayısıyla kadının talâkı seçmesi halinde sayıda niyete bakılmaksızın bir bâin talâk vaki olur.³⁸

Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde -özet ifadeyle- "herhangi bir lafzın halk arasında talâk için kullanımı maruf hale gelmişse, o lafzın artık talâk manasında sarîh lafız olarak itibara alınması gerekir"³⁹ denilerek, lafızların halk arasında kullanımına bağlı olarak sarîh olabileceği esas

³⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/242.

³⁷ Cessas, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 5/54-55.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Cessas, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 5/51-56; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1414/1993), 6/75; Abdullatîf İbn Melek İbn Firişte, *Şerhu'l-Menâr*, thk. İlyas Kaplan (İstanbul: Dâru İbn Hazm, 1435/2014), 2/960-964; Alî el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2, 251.

³⁹ Heyet, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, 49.

alınmıştır. Benzer ifadeler Ömer Nasuhi Bilmen tarafından da zikredilmiştir.⁴⁰ Ancak şu husus unutulmamalıdır ki lafızların sarih olmaları onların beynûnet manası taşımaları halinde bâin talâk gerçekleşmesini değiştirmeyecektir. Çünkü Hanefîler kinâyeli lafızlarla gerçekleşen talâkın bâin talâk olmasını iki esasa dayandırmaktadırlar: Birincisi, kinâyeli lafızlar- 'talâk' lafzından farklı olarak- nikâhı nefyeden manalara sahiptirler ve nikâh bağına geri dönüşümsüz olarak derhal ortadan kaldırmaktadır.⁴¹ İkinci sebep ise, Hanefîlere göre koca, evlilik akdiyle -*milk-i mut'a* diye ifade edilen- zevcesinden meşru ölçüde cinsel olarak istifade etme hakkını elde etmektedir. Bilindiği üzere herhangi bir kişi kendisine ait bir hak üzerinde tasarrufta bulunabilir veya bu hakkı meşru ölçüde derhal ıskat edebilir. Milk-i mut'a da asıl itibarıyla derhal ıskat edilebilen bir haktır. Zifaf-tan önce yapılan ve/veya muhâlea yoluyla yapılan talâkta beynûnetin vuku bulması buna delalet etmektedir. Bununla beraber 'talâk' lafızıyla yapılan boşamada ric'î talâk gerçekleşmesi (dönüşün mümkün olması sebebiyle) bu genel kıyasa/kabule muhaliftir. Hanefîler bunu nass sebebiyle istihsan olarak değerlendirmektedirler. Ayrıca Hanefîlere göre bir hüküm genel kıyasa istisna olarak geldiği zaman o hükme benzer başka meselelere asıl (makîsun aleyh) olamaz.⁴² Dolayısıyla kinâyeli lafızlar -istisna edilen lafızlar hariç- *kişi malik olduğu şeyde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir* genel kaidesine kıyas edilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bâin talâk lafızlarının (kinâyeli lafızların) manalarının farklı olmaları sebebiyle *talâk* lafzına kıyas edilmeleri zaten mümkün değildir. Sonuç olarak -zifaf-tan önce boşamada ve hul' da olduğu gibi- koca bu lafızları kullanarak nikâh bağından -derhal- kurtulur.⁴³ Bu meselenin inceliklerine vurgu yapan bazı Hanefî usûlcüleri beynûnet manası taşıyan lafızların *kinâyeli lafızlar* olarak

⁴⁰ Bilmen, *Istîlâhât*, 2/184.

⁴¹ Bu sebeple ric'î talâkla (*talâk* lafızıyla) boşanan bir kadın 'mutallaka ve menkûha' (مطلقة ومنكوحه) olarak isimlendirilebilirken bâin talâkla boşanan bir kadın -zit manalarının cem edilememesi sebebiyle- 'mübâne ve menkûha' (مبانه ومنكوحه) olarak isimlendirilemez.

⁴² "Alâ hilâfi'l-kıyâs sâbit olan şey sâire makîsun aleyh olamaz." Bk. Mecelle 15. Madde; Ayrıca bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için usûl-i fıkıh eserlerinin 'nass sebebiyle istihsan' bölümlerine bakılabilir.

⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/74-75; Alâaddîn Abdulazîz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr an usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, thk. Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer (Beyrût: Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, ts.), 2/306-316; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Ramazan Araz,

isimlendirilmesini eleştirmektedir.⁴⁴ Burada *Hanefilerin delillerden hareketle istikra yöntemiyle genel kıyasa (kaideye) ulaştıkları ve tikel meseleleri buna kıyas ettikleri; genel kıyasa aykırı durumlarda ise istihsan delilini kullanıp bunu da kendi miktarınca takdir ettikleri* şeklindeki usûl anlayışı bir kez daha tebellür etmektedir.

Ülkemizde kullanılan Türkçe lafızları değerlendirdiğimizde sarih talâk lafızlarının ‘talâk’, ‘boşamak/boş olmak’ kelimelerinin kullanıldığı lafızlardan oluştuğu görülmektedir. ‘Seni boşadım’, ‘sen boşsun’, ‘talâkın bana vaciptir’ ifadeleri bu tür lafızlara örnek verilebilir.⁴⁵

Talâk manasında kullanılan kinâyeli lafızlar ise kendi içerisinde ric’î ve bâin talâk gerçekleşmesi yönünden iki kısma ayrılmaktadır. Ric’î talâkın gerçekleştiği (beynûnet manası taşımayan) lafızlara ‘îtidat et’ (id-detini say), ‘rahmini temizle’ ‘sen birsin’, ‘talâkını diledim’, ‘Allah talâkını

Fıkhi Açıdan Kinâyeli (Kinai) Lafızların Tasarruflara Etkisi (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 53-55.

⁴⁴ Serahsî bu lafızların “kinâyeli lafızlar” olarak isimlendirilmesini *kinâyenin bir şeyin başka bir şeyden istiare olması* gerekçesiyle eleştirmektedir. Çünkü bu lafızlar -talâk lafzından ayrı olarak- kendi hakikat manalarında kullanılmaktadır. Serahsî bu konuda şöyle demektedir:

“... Müteahhir alimlerimizden bazıları bu lafızları kinâyeli lafızlar olarak isimlendirmektedirler. Bu isimlendirme mecazdır; hakikati yoktur. Bize göre bu lafızlar mucibi (gereği) üzere hakikat olarak kullanılmaktadır. Kinâye, bir şeyin başka bir şeyden istiaresidir. Lafızların kinâyeli olarak isimlendirilmesi -Şâfiî’nin rahîmehu’llâhu Teâlâ- aslı (usûlü) üzere doğrudur. Çünkü O, bu lafızları talâk manasında kinâye olarak kullanmaktadır. Bu yüzden Şâfiî’ye göre bu lafızlarla ric’î talâk gerçekleşmektedir...”

Serahsî ayrıca İmam Muhammed’in bu konunun bâb başlığını ‘Talâka Benzer Lafızlarla Talâkın Gerçekleştiği Durumlar’ olarak isimlendirmesinin hikmetinin de buna işaret olduğunu ifade etmektedir. Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 6/73.

Abdulaziz el-Buhârî ve İbn Melek ise bu konu hakkında özetle şunları söylemektedir: “Bu lafızlar hakiki manada kinâye olmayıp bu isimlendirme mecazdır. Çünkü bu lafızların manaları işiten için gizli değil, açıktır. Ancak bu kullanımlarda lafızlara bitişik müphemlik bulunmaktadır. Örneğin; “beynûnet” (ayrılık) lafzının kullanımı için bir mahal gereklidir ve o mahalde bu lafzın manasının karar kılması gerekmektedir. Bu mahal nikâh veya nikâhtan başka bir şey olabilir. Mahal açısından şüphe oluşması sebebiyle bu lafızlar mecazen ‘kinâye’ olarak isimlendirilmiştir. Talâkın niyet edilmesi halinde mahaldeki bu müphemlik zail olacak ve bu lafzın manasının eseri olan beynûnet gerçekleşecektir.” Ayrıntılı bilgi için bk. Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, 2/306; İbn Melek, *Şerhu’l-Menâr*, 2/957.

⁴⁵ Bilmen, *İstılâhât*, 2/186.

diledi', 'Allah talâkına hükmetti', 'ben senin zevcin değilim' lafızları örnek verilebilir. Kendileriyle bâin talâk gerçekleşen (beynûnet manası taşıyan) talâk lafızlara 'seni bıraktım', 'benden uzak ol', 'git', 'kalk git', 'çık', 'defol', 'cehenneme git' gibi lafızlar örnek verilebilir.⁴⁶

Ric'î veya bâin talâk lafızları olması farkı aranmaksızın koca bu lafızları söylediği anda üç talâka niyet etmişse üç talâk gerçekleşir. Yalnız bu lafızlardan 'i'tidad et', 'rahmini istibra et', 'sen birsin/vahidesin', 'nefsini ihtiyar et' lafızları istisna edilmiştir. Çünkü bu lafızlar mana olarak birden fazla talâk manasına delalet etmezler.⁴⁷

Hanefîlere göre hul'da⁴⁸ sarîh olarak kullanılan 'talâk', 'bey'/satmak' (البيع),⁴⁹ 'şirâ'/satın almak' (الشراء) lafızlarında niyetin hiçbir etkisi yoktur. Bu lafızlarla diyâneten ve kazâen hul' gerçekleşir.⁵⁰

'Muhâlea/ hul'' (الخلع), 'mübârae' (المباراة), 'müfâreka' (المفارقة) gibi hul' manasında kullanılabilen diğer lafızlarda ise bedel mukabili yapılan hul' niyete bakılmaksın kazâen vaki olur. Çünkü bedelin zikredilmesi bu lafızlarla talâkın kastedildiğine açık bir delildir. Bu lafızların bedel zikredilmeksizin kullanılması durumunda hul'a delalet eden başka bir karine yoksa kocanın, başka manaları kastettiği yönündeki beyânı tasdik edilir. Çünkü bu lafızlar ayrıca talâkta kullanılan kinâyeli lafızlardır.⁵¹

⁴⁶ Bilmen, *Istılâhât*, 2/186-187.

⁴⁷ Bilmen, *Istılâhât*, 2/186-187; Ülkemizde kullanılan talâk lafızlarının hükmü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Pehlul Düzenli, "Türkçe Talâk Tabirleri ve Fıkhî Sonuçları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2018): 115-123.

⁴⁸ Lügat manası itibariyle sökmek, izale etmek, çıkarmak gibi manalara gelen *Hul'* kelimesi terim olarak *kadının kocasına vereceği bir bedel karşılığında, kocasının kendisini boşamasına razı olması* manasındadır. Bk. Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/190; Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/399.

⁴⁹ Milk-i yeminin zevaline delalet eden *bey'* mutlak olarak milk-i mut'anın zevaline delalet eden talâkı gerektirir. Bu sebeple 'bey'' lafzı hul'da sarîh lafız sayılmıştır. Bk. İbn Abidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/94.

⁵⁰ İbn Abidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/92.

⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/329, vd; İbn Abidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/92-95.

2.2.Şâfiî Mezhebi

Şâfiî mezhebinde benimsenen görüşe göre Kur'ân-ı Kerîm'de talâk manasında kullanılan 'talâk' (الطلاق),⁵² 'firâk' (الفراق)⁵³ 'serâh' (السراح)⁵⁴ ve -talâk için kullanımı yaygınlık kazanmış olma şartına bağlı olarak- bu kelimelerden müştak lafızlar sarîh lafızlar sınıfındadır. Bu lafızlarla niyete itibar edilmeksizin talâk gerçekleşir. Sarîh lafızlara 'sen taliksin/boşanmışsın' (أنت طالق), 'seni boşadım' (طلقتك), 'senden ayrıldım' (فارقتك), 'seni bıraktım' (سرحتك) lafızları örnek verilebilir. Şâfiî mezhebine göre sarîh lafızlarda talâk adedinde ikiye veya üçe niyet şer'î sonuç açısından muteberdir.⁵⁵

Şâfiî mezhebinde muteber görüşe göre 'talâk', 'firâk' ve 'serâh' lafızları mastar halinde kullanılmaları durumunda başka manalara delalet edebileceği gerekçesiyle kinâyeli lafızlar olarak kabul edilir.⁵⁶ Aynı şekilde bu lafızların meşhur olmayan değişik şekillerdeki kullanımı da kinâyeli lafızlara dâhil edilmiştir.⁵⁷ Bu lafızlarla beraber 'boş', 'uzak', 'kesin', 'say', 'rahmini temizle', 'ipin boynunda' gibi talâk manası taşıyan bütün lafızlar kinâyeli lafızlar olarak değerlendirilir ve talâka niyetle söylenmişse talâk gerçekleşir; ayrıca iki veya üç talâka niyet edilmişse niyet itibara alınır.⁵⁸ Hâlin delaleti ise kendi zatında şüphe içermesi sebebiyle itibara alınmaz.⁵⁹

Şâfiî âlimleri kinâyeli lafızları sarîh lafızlara kıyas etmektedirler. Ayrıca Rukâne hadisini⁶⁰ hem kinâyeli lafızlarla ric'î talâkın gerçekleşmesine

⁵² et-Talâk 65/1

⁵³ et-Talâk 65/2

⁵⁴ el-Bakara 2/231

⁵⁵ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1393), 5/259-261.

⁵⁶ İmam Şâfiî, *el-Ümm* isimli eserinde bu lafızları "talâka benzer lafızlar" diye isimlendirmiştir. Yaşadığı dönemde -muhtemelen- 'kinâyeli' teriminin kullanımı yaygınlık kazanmamış olabilir. Sonraki dönemlerde te'lif edilmiş -ve bizim istifade ettiğimiz- kaynaklarda bu lafızlar "kinâyeli lafızlar" olarak isimlendirilmiştir.

⁵⁷ Şemsudîn b. Muhammed b. el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, thk. Abdurrezzâk Şuhûdu'n-necm (Dimeşk: Dâru'l-fahyâ - Dâru'l-menhel Nâşirûn, 1430/2009), 4/456-459.

⁵⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/259; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/460-463; İbrâhîm b. Ahmed el-Beycûrî, *Hâşiyetu's-Şeyh İbrâhîm el-Beycûrî alâ Şerhu'l Gazzî alâ metni Ebi Şucâ'*, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2/264-265.

⁵⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/259.

⁶⁰ Rukâne b. Ebî Yezîd (r.a) karısını 'bette' lafzıyla boşamış ve daha sonra bu olayı Hz Peygamber'e (s.a.s) haber vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) Rukâne'ye eşini kaç talâkla boşadığını sormuş, Rukâne'nin yemin ederek tek talâka niyet ettiğini

hem de talâkta ikiye ve üçe niyetin muteber olduğuna delil addetmişlerdir.⁶¹

Şâfiî mezhebinde ‘hul’ (الخلع) ve ‘mufâdât’ (المفاداة)⁶² lafızları hul’ için sarîh lafızlardır. Bu lafızlarla beraber bedel zikredilip zikredilmemesine bakılmaksızın hul’ gerçekleşir.⁶³ Bir görüşe göre ise bedel zikredilmezse kinâyeli lafız olurlar. Bu durumda yalnızca hul’ niyetiyle söylenmiş ise hul’ gerçekleşir.⁶⁴

Şâfiî mezhebinde muteber görüşe göre ‘fesh’, ‘bey’/satmak’, ‘şirâ’/satın almak’ lafızları hul’ için kinâyeli lafızlardır. Kocanın ve kadının niyetinin bulunması halinde bu lafızlarla ve talâkta kullanılan bütün kinâyeli lafızlarla hul’ gerçekleşir.⁶⁵

2.3.Mâlikî Mezhebi

Mâlikîlere göre ‘talâk’ lafzı ve bundan müştak olan lafızlar sarîh lafızlardır. Ancak bu lafızlar boşama kastıyla söylenmediği durumlarda karinenin ve talâk niyetinin olmaması halinde diyâneten ve kazaen talâk gerçekleşmez. Şöyle ki koca zincirle veya iple bağlı olan karısını çözüp ‘أنت طالق’ demiş olsa, hâlin delaletine istinaden talâk gerçekleşmez. Burada talâk lafzı barındırmış olduğu farklı manada ve başka bir amaçla kullanılmıştır. Mâlikîler sarîh talâk lafızlarında ikiye veya üçe niyetin şer’i sonuçları açısından itibara alınacağı görüşündedir.⁶⁶

beyan etmesi üzerine kendisine, eşine dönmesini söylemiştir. Bk. Ebû Dâvûd, “Talâk”, 14

⁶¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/261; Turan, “Hanefîlerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bâin Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz”, 432-433; İhtilaf hakkında geniş bilgi için bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 6/73-75; Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, 2/306-316.

⁶² Mufâdât; kurtuluş fidyesini (fidye-i necati) kabul etmek manasına gelir.

⁶³ Bedel zikredilmediği durumlarda *mehr-i misil* karşılığında hul’ gerçekleşir. Bk. Bilmen, *Istilâhât*, 2/279.

⁶⁴ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/426-427.

⁶⁵ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/428; Ebû’l-Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfiî el-Kazvînî, *el-Muharrar fi fihî’l-İmami’s-Şâfiî*, thk. Ebû Ya’kûb Neş’ât Kemâl el-Misrî (Kâhire: Dâru’s-selam, 1434/2013), 2/1048,1049.

⁶⁶ Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd el-Endülûsî, *Bidâyetu’l-müctehid ve nihâyetu’l-muktesid*, (b.y.: ed-Dâru’l-İlmiyye, 1438/2016), 591-592; Ahmet Aydın, *İslam Boşanma Hukukunda Beyanın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurların Subjektif Nazariye Açısından Analizi* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2016), 57.

Mâlikîler kinâyeli lafızları zâhir ve kapalı olmak üzere iki kısma, bu kısımları da kendi içlerinde fikhî sonuçları bakımından birçok bölümlere ayırmışlardır:

Zâhir (açık) kinâyeli lafızlar; barındırdığı ayrılık manasının kuvvetine ve sayıya niyet edilip edilmemesine bağlı olarak farklı gruplara ayrılmaktadır. Örneğin; 'ipin boynunda' ve 'bette/kesin' ifadeleri ser'î ve örfî kullanımda talâk manası ağır basan lafızlardır. Bu lafızlarla zifaf gerçekleşmiş ve/veya zifaf gerçekleşmemiş zevceleri için talâk sayısı konusunda kocanın niyetine itibar edilmeksizin üç talâk vaki olur. 'Sen haramsın', 'sen boşsun' (أنت خالية) gibi sözlerde zifaf gerçekleşen kadınlarda mutlak olarak üç talâk gerçekleşir. Zifafa girilmemiş kadınlarda üçe niyet edilmişse veya sayıya niyet edilmemişse üç talâk gerçekleşir; bir veya iki talâka niyet edilmişse niyete itibar edilir.⁶⁷

Kocanın sarih boşama lafzını bâin lafzıyla kayıtlamasıyla veya bâin talâka niyet etmesiyle ya da 'bir bâin talâkla boşsun' gibi açık ifadesiyle zifaf gerçekleşmiş kadın için mutlak olarak üç talâk gerçekleşir. Bu lafızları hul 'lafzıyla kayıtlarsa veya boşama karşılığında kadından bir bedel talep ederse yalnızca bir talâk gerçekleşir. Çünkü Mâlikî mezhebinde bedel zikredilmeksizin gerçekleşen bâin talâk üç talâk kabul edilir. Bu sözlerle zifaf gerçekleşmemiş zevce için sayıya niyet edilmemişse veya bir talâka niyet edilmişse bir talâk gerçekleşir; birden fazla sayıya niyet edilmişse niyete itibar edilir.⁶⁸

Kocanın zikri geçen lafızlarla *talâka niyet etmediği* sözüne itibar edilmez. Ancak bu sözlerin hal karinesiyle başka manada kullandığı anlaşılırsa kocanın, talâkı kastetmediğine dair sözü yeminiyle beraber kazâen itibara alınır.⁶⁹ Şunu da belirtmek gerekir ki bu lafızların fikhî sonuçlarının

⁶⁷ Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh el-Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl li'l-Haraşî*, (Beyrût: Dâru'l-fikr li't-tabâa, ts.), 4/43-44; Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr* (b.y.: Dâru'l-fakr, ts.), 2/379; Abdurrahman b. Muhammed el-Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbea'* (Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1424/2003), 4/291-293; "Kinâye", *el-Mevsûatu'l-fikhiyye* (Kuveyt: Vezâratu'l-evkaf ve's-şûni'l-İslâmî, 1416/1995), 35/139; Aydın, *Beyanın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurlar*, 58.

⁶⁸ Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl li'l-Haraşî*, 4/44; Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbea'*, 4/291-293; "Kinâye", *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 35/139.

⁶⁹ Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl li'l-Haraşî*, 4/44; Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbea'*, 4/291-293; "Kinâye", *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 35/139.

bu şekilde olması için insanların örfen zevcelerini bu lâfızlarla boşuyor olması gerekir. Eğer bu lafızlar örfte boşama manasında kullanılmıyorsa o zaman bu lafızlar zahir kinâyeli lafızlardan sayılmazlar; niyet olmaksızın boşanmanın vâki olmayacağı gizli kinâyeli lafızlardan olurlar. Bu durumda bu lafızlar *talâk* niyetiyle söylenirse talâk gerçekleşir; ancak beynûnet manası taşımaları sebebiyle talâk sayısında bir değişiklik olmayacaktır.⁷⁰

Hafî (gizli) kinâyeli lafızlar; zâhir kinâyeli lafızların dışında kalan ve kendilerinden talâk manası anlaşılan lafızlardır. Kocanın bu sözleri talâk niyetiyle söylemediği yönündeki beyânının kazâen itibara alınması bu lafızları açık kinâyeli lafızlardan ayıran en belirgin özelliktir. Bu lafızların bir kısmıyla zifaf gerçekleşmiş kadınlar için mutlak olarak üç talâk gerçekleşir. Zifaf gerçekleşmemiş kadınlar içinse kocanın *bire* veya *ikiye* niyet ettiği şeklindeki beyanı itibara alınır. Sayıya niyet edilmemişse üç talâk vaki olur. Bu lafızlara 'git', 'terk et', 'ayrıl' gibi lafızlar örnek verilebilir. Diğer grup gizli kinâyeli lafızlarda ise zifaf gerçekleşsin veya gerçekleşmesin sayıya niyet edilmemişse bir talâk gerçekleşir. 'Say', 'senden ayrıldım' gibi lafızlar ve 'talâk' lafzının örfen boşamada kullanılmayan çekimleri gizli kinâyeli lafızlara dâhil edilmiştir.⁷¹

Mâlikî mezhebine göre herhangi bir lafzın boşama kastıyla söylenmesi durumunda, bu lafız boşama manası taşımaya bile talâk gerçekleşmektedir. Bunu *niyetin lafza takaddüm etmesi* şeklinde ifade etmektedirler.⁷² Örneğin, kocanın talâk niyetiyle 'eve gir' gibi boşamada kullanılmayan (ve boşama manası da taşımayan) sözüyle talâk gerçekleşir. Bu lafızlarla gerçekleşen talâkın sayısında mezhep içerisinde ihtilaf vardır.⁷³

Mâlikîler, kinâyeli lafızların beynûnet manası taşıdığı ve bu manaya göre amel edilmesi gerekeceği görüşleriyle Hanefîlerle ittifak halindedirler. Ancak sayı konusunda Hanefîlerden farklı bir usûl benimsemişlerdir.

⁷⁰ Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbea'*, 4/293.

⁷¹ Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/381-383; "Kinâyeye", *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye*, 35/140; Bilmen, *Istîlâhât*, 2/189.

⁷² İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 594-595.

⁷³ Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl li'l-Haraşî*, 4/48; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/379; "Kinâyeye", *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye*, 35/140; Bilmen, *Istîlâhât*, 2/189; Aydın, *Be-yanın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurlar*, 59.

Zâhir kinâyeli lafızlarla üç talâkın gerçekleşmesinin nedenini İbn Rüşd (öl. 520/1126) şu şekilde açıklamaktadır:

“Zâhir kinâyeli lafızlar gâlibiyetle talâk için kullanılmaktadır. Bu manayı ise lugavî ve şer’î örf desteklemektedir. Dolayısıyla bu lafızların talâk manasında kullanılmadığı bir karineyle ispat edilmedikçe talâk gerçekleşir. Kinâyeli lafızlar beynûnet manası taşımaktadır. Beynûnet ise ya hul’ yoluyla veya üç talâk yoluyla gerçekleşmektedir. Bu sözlerle hul’ gerçekleşmediğinden dolayı üç talâk gerçekleşerek beynûnet vaki olur.”⁷⁴

Bu ifadeler şu şekilde yorumlanabilir; Mâlikî mezhebinde benimsenen esasa göre kinâyeli lafızlar beynûnet manası taşırlar ve bu manaya göre sonuç doğurması gerekir. Bununla beraber bir talâkla ric’î talâkın gerçekleşeceği nassla sabittir ve beynûnet manası taşıyan kinâyeli lafızlarla bir bâin talâkın gerçekleşeceğini iddia etmek nassla tearuzu gerektirir. Bundan kurtuluş talâk sayısını üçe çıkarmakla mümkün olmaktadır. Bu şekilde hem nassa muhalefet edilmemiş olur hem de kinâyeli lafızlar kendi manalarında (beynûnet) kullanılmış olurlar.

Ebû Abdullâh el-Haraşî de zahir kinâyeli lafızların manalarını tek tek ele almış ve bu lafızların evlilik bağını direkt ortadan kaldıran lafızlar olduğunu söyleyerek aynı doğrultuda ifadeler kullanmıştır.⁷⁵

Mâlikî mezhebinde muteber görüşe göre sarîh lafız olan ‘hul’ lafızıyla bedel mukabili veya niyetle beraber bedelsiz hul’ akdi yapılabilir. Bunun dışında kendileriyle hul’ gerçekleştirebilen ‘sulh’, ‘ibrâ’ (الإبراء) ve ‘iftidâ’ (الافتداء) lafızlarıyla bedelsiz hul’ akdi yapılamaz.⁷⁶ Hul’ sonucunda bir bâin talâk gerçekleşir; ric’î talâk şartıyla/niyetiyle yapılması sonucu değiş-tirmez.⁷⁷

2.4.Hanbelî Mezhebi

⁷⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 594.

⁷⁵ “الألفاظ الخمسة فإنه يلزمه الطلاق الثلاث لأن البت هو القطع فكأن الزوج قطع العصمة التي بينه وبين زوجته ولم يبق بيده منها شيء ولا ينوي بني بها أو لم بين ومن هنا إلى قوله ونوي فيه وفي عدده كنايةات ظاهرة (ص) وحبلك على غاربك أو واحدة بائنة (ش) يعني أن الزوج إذا قال لزوجته: حبلك على Bk. ”غارك أي كتفك فإنه يلزمه الثلاث ولا ينوي فيما دونها بني بها أو لا فهي مثل البتة في عدم التنوية فإن الحبل كناية عن العصمة التي بيد الزوج Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 4/44.

⁷⁶ Osman b. el-Mekkî, *Tavdîhu'l-ahkâm alâ tuhfeti'l-hükkâm* (b.y.: el-Matbaatu't-Tunusiyye, 1339/1921), 2/129; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 9/7010.

⁷⁷ Ebû'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr, *Şerhu's-sağîr alâ akrabi'l-me-salik ilâ mezhebi'l-İmam Mâlik*, tsh. Abdalbâki b. İbrâhîm eş-Şeyh el-Mübârek (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1434/2013), 4/167.

Hanbelî mezhebinde muteber görüşe göre şer'î örfte boşama lafzı olarak vaz' edilen 'talâk' lafzı ve bu lafızdan müştak lafızlar, sarih lafızlar olarak kabul görürler.⁷⁸ Sarih lafızlarla gerçekleşen talâkta sayıya niyet itibara alınır.⁷⁹

Hanbelî kaynaklarında kinâyeli lafızlar Mâlikîlerde olduğu gibi zâhir ve hafî olmak üzere iki kısma ayrılır. Zâhir lafızlar beynûnet manası taşıyan lafızlardır. Tercih edilen görüşe göre bu lafızlarla talâka ve sayıya niyet edilip edilmemesine bakılmaksızın her hâlükârda kazâen üç talâk gerçekleşir. Hz. Ali'nin (öl. 40/661), Zeyd b. Sâbit'in (öl. 45/665), Ebû Hurayre'nin (öl. 58/678), İbn Abbas'ın (öl. 68/687-688) ve İbn Ömer'nin de (öl. 73/693) (r.a) bu görüşte olduğu nakledilmiştir. Bu lafızlara 'sen boşsun', 'sen berisin', 'sen bâinsin', 'sen hürsün', 'ipin boynunda' gibi lafızlar örnek verilebilir.⁸⁰

Hafî lafızlar ise açık kinâyeli lafızların haricinde kalan lafızlardır. Bu lafızlarla talâk niyetiyle söylenmesi şartıyla veya delalet-i halin olması durumunda talâk gerçekleşir. Sayıya niyet muteberdir. Sayıya niyet edilmemiş ise zifaf gerçekleşmiş kadın için bir ric'î talâk, zifaf gerçekleşmemiş

⁷⁸ Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddîn b. Hasen b. İdrîs el-Behûtî, *Keşşâfu'l-kimâ' an metni'l-ikna'* (Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 5/245.

⁷⁹ Abdulkâdir b. Ömer b. Abdulkâdir b. Ömer b. Ebî Tağlib b. Sâlim et-Tağlibî, *Neylu'l-meârib bi-şerhi Delîli't-tâlib*, thk. Muhammed Süleymân Abdullâh el-Eşkar (Kuveyt: Mektebetü'l-fellâh, 1403/1983), 2/235.

⁸⁰ Behûtî, *Keşşâfu'l-kimâ'*, 5/250-251; "Kinâye", *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 35/140; Bilmen, *Ist-lâhât*, 2/191.

Bazı çalışmalarda Hanbelîlere göre kinâyeli lafızlarla ric'î talâk gerçekleşir şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır. Kaynak olarak genelde İbn Kudâme'nin *el-Mugnî* adlı eserine atıf yapılmaktadır. Söz konusu eserde geçen ifade " والطلاق الواقع بالكتابات رجعي، ما لم يقع " في ظاهر المذهب. وهو قول الشافعي " şeklindedir. İfadeden de anlaşıldığı üzere üç talâk olmadığı durumlarda kinâyeli lafızlarla yapılan talâkın ric'î olduğu ifade edilmektedir. Ancak söz konusu ifadeden önce konu ele alınırken bir kısım açık/zahir kinâyeli lafızların hükmünün üç talâk olduğu bazı lafızlar hakkında ise bir talâk ile üç talâk şeklinde iki farklı rivayetin olduğu ifade edilmektedir. Bk. Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed el-Makdîsî İbn Kudâme, *el-Mugnî*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî - Abdulfettâ Muhammed el-Halev (Riyâd: Dâru âlimi'l-kütüb, 1994), 10/367-307;

kadın için bir bâin talâk vaki olur. Bu lafızlara ‘çık’, ‘git’, ‘seni serbest bıraktım’, ‘sen birsin’, ‘ailene katıl’ gibi lafızlar örnek verilebilir.⁸¹

Hanbelî mezhebinde benimsenen sahih görüşe göre hul’ fesihtir. Dolayısıyla talâk sayısında eksilme olmadan eşler arasında nikâh bağı ortadan kalkar.⁸² Hanbelî mezhebinde niyete bakılmaksızın hul ‘un gerçekleştiği ‘hul’, ‘mufâdât’ ve ‘fesh’ lafızları sarih lafızlardır. Ancak bu lafızlar, ayrıca talâk manasında kinâyeli lafızlar olmaları sebebiyle talâk niyetiyle söylenilirlerse talâk gerçekleşir. Bu lafızlarla yapılan bedelsiz hul’ geçersiz olur/lağvedilir.⁸³ ‘Seninle ibralaştım’ (بارأتك), ‘seni ibra ettim’ (أبرأتك) ve ‘seni bâin ettim’ (ابتك) gibi hul’ da kullanılan kinâyeli lafızlarda ise niyet veya delalet-i halin olması halinde hul’ gerçekleşir.⁸⁴

2.5.Zâhirî Mezhebi

Zâhirî mezhebine mensup İbn Hazm’a göre Kur’ân-ı Kerim’de talâk manasında kullanılan ‘talâk’, ‘serâh’, ve ‘firâk’ lafızlarından -ve bu lafızlardan müştak lafızlardan- başka hiçbir lafızla boşama gerçekleşmez. Bu lafızlardan ‘talâk’ lafzı sarih, diğer ikisi ise kinâyeli lafızlardır. ‘Talâk’ lafzıyla boşamaya niyet edilsin veya edilmesin kazâen talâk gerçekleşir. Kinâyeli lafızlarda ise talâkta ve talâk sayısında niyet muteberdir.⁸⁵

İbn Hazm’a göre hul’, koca ve eşinin rızasının olması şartına bağlı olarak ve kadının, kocasının hakkını koruyamayacağından korkması durumunda yalnızca bedel mukabili caizdir.⁸⁶ Ancak niyetin hul’a etkisiyle ilgili kendisine ait bir görüşe rastlayamadık.

⁸¹ Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ',* 5/250-252; İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 10/370; “Kinâye”, *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye,* 35/140; Bilmen, *Istilâhât,* 2/191; Hanbelî mezhebi fakihlerinden İbn Teymiyye (öl. 728/1328) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 571/1350) bir mecliste üç talâk hakkının aynı anda kullanılmasıyla bir talâkın vaki olacağı görüşündedirler. Günümüzde bazı âlimler ve akademisyenlerle beraber *Din İşleri Yüksek Kurulu* bu fetvayı benimsemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb Şemsseddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrût: Muessesetu'r-risâle - Kuveyt: Mektebetü'l-menâi'l-İslâmiyye, 1415/1994), 5/227, v.d; Acar, *İslâm Aile Hukuku,* 260-266; Heyet, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019) 434-435.

⁸² İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-meârib,* 2/225

⁸³ İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-meârib,* 2/225

⁸⁴ İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-meârib,* 2/225-226; Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbee',* 4/347.

⁸⁵ Ebû Muhammed b. Alî b. Saîd b. Hazm el-Endulusî el-Kutubî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrût: Dâru'l-fikr, ts.), 9/437-438; Bilmen, *Istilâhât,* 2/191.

⁸⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/511.

Sonuç

Bu çalışmada klasik fıkıh eserlerinden istifade edilerek *niyetin talâka etkisi* örneklerle ve gerekçeleriyle ortaya konulmaya çalışıldı. Son dönem çalışmalarda yapılan bazı genellemelerin eksik veya yanlış olduğu, söz konusu meselelerin klasik fıkıh kaynaklarında ne şekilde ele alındığına değinerek ortaya konulmaya çalışıldı. Bu çalışmada ayrıca şu sonuçlar elde edildi:

İslâm hukukunda *niyet* mükellefin hukuki tasarruflarında dikkate alınması gereken bir husustur. Ancak niyet batınî bir durum olduğundan hukuki işlemlerde irade beyanını ortaya koymak için lafızlar kullanılmaktadır. Lafızlar zamanla istiare yoluyla vaz edildikleri manalardan farklı olarak başka manalarda da kullanılabilir. Geçiş dönemlerinde örfen bu manalardan hangisinin/hangilerinin yaygın olarak kullanılıyor olması büyük öneme sahiptir. Çünkü mükellefin bir lafzı hangi maksatla/niyetle söylediği kadar o lafzın toplum nezdinde ne ifade ettiği ya da hangi manayı daha ziyade vurguladığı son derece önemlidir.

Talâk konusunda niyet konusu diğer tasarruflara oranla daha girift bir vaziyettir. Çünkü talâkın vuku bulması, talâkın sıfatı ve sayısında niyetin ve/veya halin delaletinin etkisi büyüktür. Kazâî olarak daha çok zahire itibar edilmekle beraber diyânî olarak genellikle niyet esas alınmaktadır. Malikîler dışarda bırakılırsa niyetin esas alınmasında dikkate alınan en önemli husus kullanılan lafızların muhtemel manalarından birisinin boşamaya/ayrılığa delalet etmesidir. Niyet, söylenilen sözün boşama manasında söylendiği durumda talâka etki ettiği gibi, bazen -sarih lafızlarda görüldüğü üzere- lafzın başka bir manasına niyetle kullanıldığında talâkın vuku bulmamasına etki etmesi bakımından da işlevsel olabilir. Aynı durum kısmen talâk sayıları için de geçerli olabilir.

Talâkın ıskat tasarrufu olarak kabul görmesi ve böyle olmakla beraber *talâk* lafzıyla gerçekleşen boşamanın ric'î sıfatlı olması, beynûnet manası taşıyan kinâyeli lafızların genel kaideye veya nassa kıyas edilmesi konusunda âlimleri farklı içtihatlar yapmaya sevk etmiştir.

Türkçe talâk lafızları hakkında yapılan değerlendirmenin Hanefî mezhebi âlimlerinin Arapça talâk lafızları hakkında yaptıkları değerlendirmeleriyle son derece uyduğu gözükmektedir. *Boşama* lafzı *talâk* lafzının mukabili sarih lafız olarak kabul görmüş ve fıkhi sonuçları buna göre

takdir edilmiş, kinâyeli olarak değerlendirilmeye alınan lafızlar ise ayrılık manası (beynûnet) taşıyıp taşımamasına göre Arapça lafızlara benzer bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Zâhirîler hariç tutulursa mezhepler arasında hul'da niyetin belli şartlar altında itibara alınması yönünde ittifak vardır. Hul' icab-kabul gerektiren bir akit olduğu için bir kısım lafızlarda belli şartlarda iki tarafın da niyeti şer'î hükmü etkileyebilmektedir.

Bu genel bilgilerden yola çıkarak şu sonuca rahatlıkla varılabilir: Niyetin talâka, talâkın sıfatında ve talâkın adedinin belirlenmesinde oldukça işlevsel bir fonksiyonu bulunmaktadır. Niyetin fikhî sonuçları açısından Kazâî-diyânî ayırımına ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir. Bununla beraber yaşadığımız dönemde lafızların manaları da dâhil olmak üzere her şey çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Dolayısıyla klasik eserlerde talâk lafızlarının fıkhi hükümlerin ne olduğundan ziyade neden bu şekilde olduğunun daha çok dikkate alınması gerekmektedir. Aynı gerekçe ve duyarlılıkla fıkhi sonuçları açısından talâka kullanılan Türkçe lafızların zaman zaman gözden geçirerek ta'dîl/revize edilmesi gerekmektedir. Bu, ancak âlimlerin/müftülerin/hocaların bölge düzeyinde halkın örfünü göz önünde bulundurarak; lafızlarda vuku bulması muhtemel mana kayması, mana genişlemesi, mana daralması gibi etkenleri hesaba katarak; ayrıca mezheplerin usûllerini dikkate alarak verecekleri fetvalarla mümkün gözükmemektedir.

Bu teorik değerlendirmelerle beraber pratik hayatta dini hassasiyetin zayıfladığı, ilmî nitelikten yoksun bireylerin oluşturduğu aile sayılarının her geçen gün arttığı, lafızların gerekli gereksiz hoyratça kullanımının teamül halini aldığı, ailenin kutsallığının ahlaki erozyonla törpülediği günümüzde fetva verecek kişi ya da kurumların lafızların manaları kadar harici etki/etkenler ve/veya olması muhtemel maslahat-zarar konusunda daha da duyarlı olmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle ezbere fetvalar vermek yerine şart ve koşulların iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- “Kinâye”. *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye*. 35: 135-142. Kuveyt: Vezâratu'l-ev-kaf ve'ş-şûni'l-İslâmî, 1416/1995.
- Acar, H. İbrahim. “Talâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. 3. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Alî el-Kârî. *Fethu bâbi'l-înâye fî şerhi kitâbi'n-nükâye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2009.
- Apaydın, H. Yunus. “Hezl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/306-311. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Apaydın, H. Yunus. “İrâde Beyânı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/387-391. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Araz, Ramazan. “Hanefi Mezhebi Literatüründe Kinâye ve Mecâzla İlişkisi”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2020), 246-264.
- Araz, Ramazan. *Fıkhi Açıdan Kinayeli (Kinai) Lafızların Tasarruflara Etkisi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Atar, Fahrettin. “Muhâlea”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Aydın, Ahmet. *İslam Boşanma Hukukunda Beyanın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurların Subjektif Nazariye Açısından Analizi*. İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2016.
- Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddîn b. Hasen b. İdrîs. *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-ikna'*. Beyrût: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Beycûrî, İbrâhîm b. Ahmed. *Hâşiyetu's-Şeyh İbrâhîm el-Beycûrî alâ Şerhu'l Gazzâ alâ metni Ebî Şucâ'*. thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn. 10. Baskı. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, ts.

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhâtı Fikhiyye Kamusu*. 2. Baskı. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Buhârî, Alâaddîn Abdulazîz b. Ahmed. *Keşfu'l-esrâr an usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*. thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer 2. Baskı. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhyiddîn el-Hatîb. Kâhire: el-Matbatü's-Selefiyye, 1400/1980.
- Cessâs, Ahmed b. Alî Ebû Bekir er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, thk. Sâid Bekdâş v.dğr. b.y.: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye – Dâru's-sirâc, 1431/2010.
- Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb Şemsseddîn İbn Kayyım. *Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*. 27. Baskı. Beyrût: Muessesetu'r-risâle – Kuveyt: Mektebetü'l-menâi'l-İslâmiyye, 1415/1994.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbea'*. Beyrût: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.
- Dâmâd, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleymân Şeyhzâde. *Mecmau'l-enhur*. thk. Muhammed Hasan Talu. İstanbul: Mektebetü't-tereke, 1436/2010.
- Derdîr, Ebû'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr. *Şerhu's-sagîr alâ akrabi'l-mesalik ilâ mezhebi'l-İmam Mâlik*. tsh. Abduldâki b. İbrâhîm eş-Şeyh el-Mübârek. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1434/2013.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*. b.y.: Dâru'l-fakr, ts.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Düzenli, Pehlul. "Türkçe Talâk Tabirleri ve Fıkıhî Sonuçları". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2018): 107-140.
- Ebû Dâvûd, Süleymân bin Eş'as es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.

- Erarslan, Serap. *Bir Mecliste Verilen Üç Talâkın İslâm Hukuku Açısından Tahlihi*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Erturhan, Sabri. *Temel Fıkıh Bilgileri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Haraşî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh el-Mâlikî. *Şerhu Muhtasari'l-Halîl li'l-Haraşî*. Beyrût: Dâru'l-fikr li't-tabâa, ts.
- Haydar Efendi, Ali. *Düreru'l-hükkam şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. 2. Baskı. Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1439/2018.
- Heyet, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*. Haz. Orhan Çeker. 3. Baskı. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 1016.
- Heyet. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. 5. Baskı. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dimeskî. *Reddu'l-mutâr âlâ'd-Durri'l-muhtâr*. thk. Abdulmecîd Ta'me Halebî. 4. Baskı. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1436/2015.
- İbn Ebî Tağlib, Abdulkâdir b. Ömer b. Sâlim et-Tağlibî. *Neylu'l-meârib bi-şerhi Delîli't-tâlib*. thk. Muhammed Süleymân Abdullâh el-Eşkar. Kuveyt: Mektebetü'l-fellâh, 1403/1983.
- İbn el-Mekkî, Osman. *Tavdîhu'l-ahkâm alâ tuhreti'l-hükkâm*. b.y.: el-Matbatatu't-Tunusiyye, 1339/1921.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhallâ*. Beyrût: Dâru'l-fikr, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed el-Makdîsî. *el-Mugnî*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî - Abdulfettâ Muhammed el-Halev. Riyâd: Dâru âlimi'l-kütüb, 3. Basım, 1994.
- İbn Melek, Abdullatîf İbn Firişte. *Şerhu'l-Menâr*. thk. İlyas Kaplan. İstanbul: Dâru İbn Hazm, 1435/2014.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Endülüsî. *Bidâyetu'l-müctehidi ve nihâyetu'l-muktesit*. b.y.: ed-Dâru'l-İlmîyye, 1438/2016.

- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Kârî, Alî. *Fethu bâbi'l-înâye fi şerhi kitâbi'n-nükâye*. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2009.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi'ş-Şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 2. Baskı. Beyrût: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2010.
- Korkut, Halime. *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. Beyrût: Dâru'l-alkam, ts.
- Molla Hüsrev, Mehmet b. Ferâmuz b. Alî. *Mir'âtu'l-usûl fi şerhi Mirkâtu'l-vusûl*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Necmuddin en-Nesefî, Ebû Hafs Ömer b. Muhammed. *Tilbetu't-talebe fi'l-istilâhâti'l-fikhîyye*. 3. Baskı. Beyrût: Dâru'n-nefaes, 1436/2015.
- Râfiû, Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm el-Kazvînî. *el-Muharrar fi fikhî'l-İmami'ş-Şâfiû*. thk. Ebû Ya'kûb Neş'ât Kemâl el-Mısrî. Kâhire: Dâru's-selam, 1434/2013.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsu'l-Eimme. *Usûlu's-Serahsî*. thk. Ebû'l-vefa el-Afgânî, 2. Baskı. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme. *el-Mebsût*. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1414/1993.
- Şâfiû, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1393.
- Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. El-Hasan b. Ferkad. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- Şirbînî, Şemsudîn b. Muhammed b. El-hafîb. *Muğni'l-muhtâc*. thk. Abdur-rezzâk Şuhûdu'n-necm. Dimeşk: Dâru'l-fahyâ- Dâru'l-menhel Nâşirûn, 1430/2009.
- Turan, M. Fatih. "Hanefîlerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bâin Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016): 421-442.

Yakar, Fatih. "İslâm Hukukunda Ağırlandırılmış Lafız ve Kinayeli Lafızlarla Gerçekleştirilen Talâka Dair Bir İnceleme". *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları -I-*, 122-145.

Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet yayınları, 1999.

Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafâ. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü*. Dımaşk: Dâru'l-fıkr, ts.